

історії, яка є фоном біблійного тексту, авторства і хронології, – сила-силена. Сьогодні маємо велику потребу у зрозумілому та вичерпно-му вступі-поясненні до того, що Папа називає канонічним читанням історії Святого Письма. Згідно з Катехизмом, це такий спосіб читання, що дає змогу побачити єдність Біблії і послідовність Божого задуму.

Одного разу Ісус зауважив, що книжник, навчений про Небесне Царство, подібний до господаря, який виймає зі свого скарбу нове і старе (пор. Мт. 13, 52). У праці «Ходити з Богом» ми намагалися бути таким книжником, що виймає старі скарби з давніх писань єврейський равинів і водночас писань Святих Отців. Наше читання Святого Письма також ґрунтується на історії та працях сучасних науковців, яким ми багато чим завдячуємо. Проте не маємо змоги цитувати або ж подавати посилання, бо це б утруднило сприйняття книжки, а отже, перетворило б її з популярної на академічний трактат.

До того ж, в дусі Ісусового опису правовірного книжника, навченого про Небесне Царство, ми прагнемо представити нашим читачам новий скарб, подаючи в тексті свіжий погляд на певні біблійні розповіді. Це означає, що ми представляємо дещо нове та оригінальне розуміння Святого Письма. Чинячи так, ми не стверджуємо, що наша інтерпретація – це консенсус науковців-біблістів чи інтерпретація, яку безапеляційно мають прийняти правовірні католики. Радше ми залишаємо свободу інтерпретації, яку дає нам католицька традиція та розвиваємо її, дотримуючись методу інтерпретації Святого Письма св. Августина. Доти, доки інтерпретація не суперечить любові, як стверджує великий святий, вона, навіть якщо й помилкова, є «безпечною». Водночас ми взяли до уваги пересторогу Августина уникати небезпеки такої інтерпретації, що суперечить любові та вірі Церкви. Боже слово живе й діяльне, його глибини неможливо пізнати до кінця, проте, ми переконані, що новий і свіжий погляд та спосіб інтерпретації провістив сам Ісус Христос і надіємось, що Святий Дух нам у цьому допоможе.

Сподіваємось, що книжка «Ходити з Богом» допоможе вам заново відкрити для себе Слово Боже й ознайомитись із ним у новому світлі, побачити, як збагачує нас пізнання таємниць, які містить Святе Письмо.

Розділ 1

ПОЧАТОК СВІТУ

Колір бірюзовий (колір Землі, як вона виглядає у космосі)

Про початок світу йдеться в перших одинадцяти розділах першої книги Святого Письма – Книги Буття. Перша книга Біблії починається єврейським словом *Bereshit*, яке грецькою мовою перекладено *Genesis*, а українською – «на початку». Звідси походить назва Книги Буття.

Період початку світу простягається крізь тумани найдавніших спогадів людства до початку початків, аж до колиски людства. Це драма, яка розгортається у чотирьох окремих, але поєднаних між собою сценах, кожна з яких спирається на попередні, переплітаючись у складну розповідь.

Початок дії, а саме акт творення готує ґрунт для драми, яка розгортається далі, представляючи головних персонажів розповіді: Бог, чоловік і жінка. Все добре, можна сказати, навіть, ідеально, але недовго так триватиме, і вже друга дія представляє драматичний конфлікт, який лежить в основі історії Святого Письма. У центрі кожної історії, чи то трагедія, комедія або мелодрама, є сюжет, і ключовим елементом для будь-якого хорошого сюжету є конфлікт, проблема, що потребує розв'язання. У гарному саду, з усіма його благами та дарами, з'являється змії, маючи злі наміри. Щоб виявити конфлікт, який породжує всі інші, і навколо якого насправді обертатиметься уся подальша розповідь, та й, зрештою, вся історія спасення, зовсім не обов'язково читати далі, аніж перші сторінки Біблії.

У третій дії людський гріх спричиняє катастрофу для всього людства. Все ж навіть у такій ситуації Боже милосердя дає людству шанс, щоб почати усе з нової сторінки. У четвертій і фінальній дії періоду початку світу людська непокора та гріх знову виринають в

історії про Вавилонську вежу. Схема гріха повторюється, але тепер уже в більшому масштабі. І наприкінці цього періоду виникає запитання: «Чи можливо здолати гріх?».

Четверта дія початку світу розпочинає історію Ізраїля, усіх націй та народів, і ця історія одна з найбільших у Святому Письмі. Доки ми не зрозуміємо фундаментальної розповіді про початок світу, ми не зможемо зрозуміти сенсу історії Ізраїлю і сенсу нашого життя.

Дія 1. Творення світу

Підручник чи поезія?

Одна із проблем при читанні Святого Письма та, що воно походить із часу, місця та культури, що різьче різняться від наших, написано незвичним для нашого часу стилем. У Книзі Буття 1 ми подивовані текстом, де розповідається, що світло було сотворене першого дня, але сонце, місяць і зорі все ще не були сотворені аж до четвертого дня. У псалмі 104 нас дивує, що псалмопівець описує, як Бог заснував землю на її підвалинах, безоднею, немов одежею, покрив її, понад горами стали води і розіп'яв, неначе намет, небо (пор. Пс. 104).

Якщо ми просто читаємо такі тексти через призму сучасного буквального або наукового сприйняття, то цілком ймовірно, що виникає спокуса відкинути їхній справжній сенс через примітивний погляд на реальність. Ми навіть можемо прийти до висновку, що євреї вірили, що земля насправді, як описано, тримається внизу на стовпах, а вгорі її вкриває склепіння. Такі висновки – приклад недалекоглядності та обмеженого бачення, що не дає сучасному читачеві осмислено сприймати історію Святого Письма. Великий християнський апологет К. С. Льюїс дав назву цій недалекоглядності, через яку сучасні читачі вважають усе нове найактуальнішим, а давнє – примітивним, – він окреслив її як «хронологічний снобізм».

Перш ніж писати про біблійну історію сотворення, варто визнати, що нашій культурі властивий зрозумілий та ідейно простий стиль розповіді.

Отже, такий стиль написання може допомогти нам зрозуміти багато про сонце, місяць та зорі, але водночас він мало говорить нам про Любов, яка сотворила їх та керує цими небесними чудами. Занадто часто ми помиляємось, коли наполегливо продовжуємо читати

перші розділи Буття, наче науковий підручник, бо чинячи так, ми не бачимо в ньому богословської поеми, якою і є ця книжка. Як про це висловився один богослов, автор Книги Буття писав «у стилі популярного поета»².

Звісно, історія сотворення світу – чудова поема у прозі, і її мета – аж ніяк не повідомити про певні наукові факти, а відкрити нам глибокі богословські роздуми над актом творіння. Розповідь про сотворення світу і Псалом 104 зображають небеса, як склепіння, і землю, що тримається на стовпах, бо поет у такий спосіб передає нам сенс створення, показуючи, що усе творіння є храмом і вказує нам на наше завдання – хвалу і поклоніння Творцю. Порівняно із сучасною прозою, єврейські писання набагато витонченіші та сповнені багатого, метафоричною мовою, що прагне передати геніальний богословський сенс подій і речей, які описує. Ми повинні бути обережними, щоб не згладити багатих рельєфів такої мови. Замість проходитися текстом, наче каток, ми повинні читати й розмірковувати над ним як вдумливий читач.

Повість про мітичні пропорції

Давні народи споконвіку мали мітологію, що описує різних богів їхнього пантеону та історію сотворення світу, і тому виникає спокуса розглядати історію творення у Книзі Буття як ще один давній міт. Проте так трактувати наміри «автора» Буття було б неправильно, бо цією книгою він саме і мав на меті відмежуватися від мітів народів стародавнього світу, які жили поряд із богообраним народом. Цю працю краще сприймати як антиміт, тобто, як антидот мітів стародавнього Близького Сходу.

Найвідоміший міт про сотворення світу від сусідів Ізраїлю на Близькому Сході – це про Енума Елі зі стародавньої Месопотамії. У цьому оповіданні декілька богів борються за владу. Мардук, бог «випинок», який хоче бути «верховним» богом, розриває Тіямат, пануючу богиню-царицю. Мардук робить небеса з однієї половини її мертвого тіла, землю – з другої, а далі поневолює решту менших богів. Коли вони жалібно кричать, Мардук вбиває іншого бога й використовує його кров, щоб створити людство, яке для нього мало би стати новою робочою силою.

² Frederic Seebohm, *The Oxford Reformers: John Colet, Erasmus, and Thomas More* (London: Longmans, Green and Co., 1869), 52.

Окрім того, що ця історія звучить безглуздо для сучасних вух, вона просякнута кров'ю, і зображає сотворення як продукт насильства.

Якщо порівняти біблійну розповідь про створення з історією Ену-ма Елі, то видно, наскільки вони відрізняються. У Книзі Буття Бог просто промовляє, і творіння приходить до буття *ex nihilo*, «з нічого». Бог не вбиває ще одного «бога», ані не відрізає собі руки, щоб створити світ. У різкому контрасті з іншими пантеонами стародавнього Близького Сходу, у яких боги ототоженні із силами природи та Всесвіту, з Книги Буття цілком зрозуміло, що Бог є над своїм творінням.

Далеко не будучи просто копією або відлунням мітів стародавнього Близького Сходу, історія творення у Книзі Буття повністю йде врозріз із альтернативними язичницькими оповіданнями. Мабуть, це найкраще видно в сотворенні людини. В різкому контрасті з Ену-ма Елі, де людство створюється вже як доповнення, у Книзі Буття Бог створює чоловіка та жінку на кульмінації шести днів творіння, і творить їх на свій «образ» (євр. *selem*) і «подобу» (євр. *demut*) (Бут. 1, 26–27). У Давній Месопотамії часто вірили, що царі сотворені на образ (*selem*) і подобу богів, спеціально обрані та прийняті богами, а отже, вважалися їхніми «синами». Крім того, єврейське слово *selem* також вживається на означення статуї або висіченого з каменя зображення. Королі часто ставили статую або свій вирізьблений образ у різних місцях царства, як нагадування про своє панування.

Така культурна канва викликає запитання: «Що означає те, що Адам і Ева сотворені на «образ і подобу» Божу?». Усього через кілька розділів, у п'ятому розділі Буття (5,3), ми починаємо отримувати відповідь із повторенням вислову «образ і подоба», коли нам говорять, що в Адама «народився ... син на його подобу й на його образ, і дав він йому ім'я Сет». Коли Адам породжує сина, говориться, що дитина ця є образом і подобою Адама, наголошуючи, що «образ і подоба» асоціюються із синівством. І зрештою, якщо наш образ і подоба походить від самого Бога, то ми дійсно сини й доньки Божі.

Ця думка свідчить, як єврейська розповідь тонко підриває класичну історію царства Близького Сходу на двох рівнях. По-перше, розповідь про створення відрізняється від мітів, стверджуючи, що тільки Бог є царем.

Земні царі можуть утверджувати свою владу і встановлювати неживі статуї, увіковічнювати свій образ на теренах царства, а справжній Владика світу створив чоловіка та жінку, які живі, одухотворені,

люблячі істоти з Його образом (*selem*), і послав їх як міністрів своєї царської влади. Таким чином, єврейська історія висміює царів цього світу і проголошує, що людство являє Бога і несе благословення для решти творіння.

По-друге, Бог не приписує *божественного синівства та гідності мати образ і подобу Божу виключно правителям*, як чинить це мітологія народів Близького Сходу. Бог євреїв обдаровує ними перших чоловіка та жінку, і через них усе людство. Кожен чоловік і жінка створені на образ і подобу Отця, а отже, беруть участь у владі та гідності єдиного Бога й Царя. Це один із найдивовижніших елементів історії: Бог бажає налагодити взаємини зі своїми створіннями, але не як господар із рабом, а як батько із синами та доньками!

Завіт сотворення

Найважливіший з аспектів історії творення світу, котрий найчастіше трактують неправильно – це семиденний формат, у якому відбувається творення світу. І якраз у цьому моменті читачі, розглядаючи біблійне оповідання через призму сучасної науки, спрощують зміст біблійної розповіді, а отже, втрачають розуміння того, що мала передати семиденна структура.

Як і будь-яка хороша розповідь, історія сотворення світу починається в Бутті 1,2 із суперечності: земля («земля» у багатьох перекладах, але єврейське слово *eretz*, «суша») – «пуста та порожня». Звідси, у перші три дні творення вирішується проблема безформності: Бог формує своє творіння, відділяючи світло від темряви, небо від океану, сушу від води. Наступні три дні паралельно до перших трьох і вирішують проблему порожнечі або пустки: Бог наповнює форму, яку сотворив. Четвертий день заповнює перший день: день наповнюється сонцем, ніч – місяцем та зорями. На п'ятий день небо й океан заповнюються птахами й рибами. Нарешті, шостий день наповнює землю тваринами, рослинами, з'являється і чоловік, і жінка. Структура творіння укладена на зразок храму, що збудований протягом перших трьох днів, а потім наповнений упродовж наступних трьох днів.

Виокремлено сьомий день. Уникаючи дослівного тлумачення часових рамок як сім днів і доби із двадцяти чотирьох годин, уважний читач помітить, що перші шість днів всі мають виокремлений вечір і ранок, а отже, чітке завершення, сьомий день виходить за рамки цієї повторюваної схеми перших шести днів.

Усе зрозуміло: сьомий день не має кінця. Він повністю відрізняється від інших шести днів, і навіть порядком речей він не схожий із шістьма днями праці. Сьомий день – святий і призначений для святого відпочинку.

Однак ще такі напрошується запитання, чому саме сім днів? Далі у Книзі Буття, в історії з життя Авраама, висвітлено важливість числа «сім» і чому його використовують у макроструктурі поеми про сотворення світу й самого творіння. У Книзі Буття 21 Авраам докоряє Авімелеху за криницю з водою, яку захопили Авімелехові слуги (Бут. 21, 25–34). Щоб прийти до правового врегулювання щодо права власності на джерело, двоє чоловіків укладають завіт. Авраам приносить на їхню зустріч сім ягнят. Авімелех ставить дуже схоже запитання, подібно, як і ми щодо кількості днів творіння: «Що це за сім отих ягниць, яких ти поставив окремо?» (Бут. 21, 29). Авраам відповідає, що вони – свідчення клятви й завіту між ними того дня. Вони називають те місце Беер – Шева, бо саме тут присягнулися й уклали завіт. Єврейською *beer* – означає «джерело», що і є причиною їхньої зустрічі; *sheba* може означати і «сім», і «присягу» завіту. Таким чином, сім (*sheba*) ягнят були знаком присяги завіту (*sheba*), що Авраам та Авімелех дійшли згоди й присягнулися щодо спірного джерела.

У давнину на Близькому Сході багато людей вирости й усе своє життя жили великою родиною, об'єднані довірою. За межами сім'ї до іноземців ставилися із пересторогою. Як і в конфлікті Авраама з чужинцем Авімелехом, криниця, що забезпечувала водою посеред пустелі, була питанням життя і смерті; її використання вимагало довіри та чесности, якої зазвичай можна очікувати тільки від членів сім'ї. У таких ситуаціях, де сімейних зв'язків не існувало, але вони були необхідними, виникала потреба укласти завіт (*sheba*), який, по суті, поєднував тих, хто давав присягу, родинними зв'язками. Таким чином, завіт творить родинні зв'язки, де їх раніше не існувало.

Зважаючи на це, ми можемо почати відкривати для себе значущість числа сім у кількості днів розповіді про сотворення світу. Те, що Бог створив світ за сім днів, означає, що Він укладає завіт зі своїм творінням. Через те, що число сім пов'язане із завітом створення, сьомий день – святий, як і сьомий місяць, сьомий рік, сім років помножити на сім, відомі як Ювілей. Без сумніву, багаторазове використання числа сім у літургійній практиці Ізраїлю

стосується святкування та поклоніння завіту, який Бог уклав зі своїм народом.

Таким чином те, що Бог сотворив небо і землю за сім днів, як розповідає нам Буття 1, виражає богословську істину про те, як в основі й початку розповіді Бог бажає укласти союз зі своїм творінням, що і робить чоловіка та жінку не лише Його сотворіннями, а синами і дочками.

Подальша розповідь Буття зображує, що після сьомого дня творіння є новий завіт щодо взаємин між Богом і людиною. У Книзі Буття 1 Бог згаданий просто як «Бог» (єврейською *El* загальна назва для божественности). Але у Книзі Буття 2, після завіту на сьомий день творіння, Бог згаданий як «Господь Бог» (*Yahweh El*, використовуючи своє особисте ім'я завіту, яке Бог відкрив Мойсеєві у Книзі Виходу).

Взаємини завіту Бога зі своїм народом

Поняття завіту і присяги – основоположне для розуміння взаємин Бога з Його народом. Союз уклали через присягу вірности, і часто при цьому відбувалося жертвоприношення тварин, що засвідчувало вірність тих, хто складає присягу. Вірність клятві приносила благословення, тоді як невірність – прокляття на того, хто був невірним. Крім того, укладення союзу могло передбачати спільну трапезу завіту і знак, що є символом завіту. Вступити в завіт – означає вступити у сімейні взаємини; вступити в завіт із Богом – це увійти в божественну родину Пресвятої Тройці. У Святому Письмі за допомогою укладання численних завітів Бог розширює свою родину, аж до моменту, коли Він укладає «новий і вічний завіт» через свого Сина, Ісуса Христа, і зсилає Святого Духа у хрещенні.

Коли ми читаємо цю поему в її контексті, зважаючи на логіку й символізм метафоричної мови, важко не помітити всеохопної теми поклоніння. Те, що спочатку для декого здається примітивною розповіддю про картину світу зі склепінням і колонами, виявляється витонченою метафорою, що зображує усе творіння як космічний храм, у який Бог вклав свій «образ» (*selem*) – чоловіка і жінку, вінець творіння, які винятково виражають Бога і Його царство. Ця метафора досягає апогею сьомого дня, саме того дня, що стає знаком Божого завіту зі своїм сотворінням, і призначений для поклоніння та відпочинку від роботи.

Іншими словами, образність космічного храму й образ або ікона Єдиного, кому належить хвала, знаменує сьомий день, день для